

Karla Faberžē (1846–1920) medicīnisko priekšmetu kolekcija

Juris Salaks, Jessica Boschet

Rīgas Stradiņa universitāte, Medicīnas vēstures institūts, Latvija

Ievads. Lai darbs Karla Faberžē juvelierizstrādājumu uzņēmuma Krievijas rūpnīcā un darbnīcās neapstātos, Pirmā pasaules kara ietekmē tā ražošanu nācās pārprofilēt. Uzņēmumam juvelierizstrādājumu pieprasījuma samazināšanos izdevās kompensēt, kara sākumā sākot ražot nepieciešamos medicīniskos izstrādājumus un vara un misiņa sadzīves priekšmetus, bet vēlāk arī pildot Krievijas valdības militāros pasūtījumus. Ražojumu marķēšanai tika izveidots īpašs Faberžē fabrikas zīmols “Война 1914”, ko uzspieda blakus rūpnīcas zīmolam visiem kara vajadzībām izgatavotajiem Faberžē izstrādājumiem.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Izpētīt mazzināmu pasaules slavenās Faberžē juvelierizstrādājumu rūpnīcas darbības posmu – medicīnisku priekšmetu ražotni impēriskajā Krievijā. Pētījumā izmantota vēsturiski aprakstošā metode, apzinot Faberžē “nejuvelierizstrādājumus” dažādos pasaules muzejos un privātās kolekcijās, kā arī arhīvu dokumentus.

Rezultāti. Jau pirms Pirmā pasaules kara Faberžē koncernam bija pieredze medicīnisku priekšmetu (medicīnisko termometru, platīna zobu protēžu) ražošanā. 1914. gadā kara radītā patriotisma vilnī Faberžē rūpnīcas vadība iesniedza Krievijas Kara pārvaldei ekonomiski pamatotu lūgumu piešķirt valsts pasūtījumu armijai nepieciešamo izstrādājumu ražošanai. Šāds Krievijas valdības pasūtījums tika saņemts 1915. gadā, un uzņēmuma ražotnes Sanktpēterburgā un Maskavā tika pārprofilētas militāro pasūtījumu izgatavošanai. Faberžē juvelierizstrādājumu uzņēmums faktiski kļuva par militāri nozīmīgu uzņēmumu, tā darbinieki netika pakļauti iesaukšanai karaklausībā. 1915. gada aprīlī, nodarbinot 240 darbiniekus, galvenokārt sievietes, Alberta Holmstrēma vadītajā Faberžē rūpnīcā “briljantu” darbnīcā Sanktpēterburgā sāka ražot Pravaza (*Charles Gabriel Pravaz*) šļirces. Faberžē rūpnīcā ražoja arī tvertnes šļirču sterilizācijai.

Valsts Kara departamenta pasūtījuma izpildei Faberžē uzņēmums sāka ražot arī patronu magazīnas, rokas granātas, detaļas dažādām militārām ierīcēm, kā arī šķiltavas, cigarešu futrāļus, pelnu traukus, karalauka traukus armijas vajadzībām. Uzņēmumā ražoja arī apbalvojumus, t. sk. Sarkanā Krusta zīmes, un dāvanu balvas ar Krievijas valsts simboliem. 1915. gadā Faberžē juvelierizstrādājumu fabriku Maskavā, kura līdz karam ražoja galvenokārt sudraba juvelierizstrādājumus, baznīcas priekšmetus un galda piederumus, pārdēvēja par Maskavas mehānisko rūpnīcu. Tās 600 strādnieki ražoja munīciju. Militāros pasūtījumus ražoja gan pieredzējušie juvelieri, gan jaunpieņemtie darbinieki. Militārais pasūtījums nodrošināja Faberžē rūpnīcu un darbnīcu darbību līdz 1917. gada oktobra apvērsumam.

Patriotisma vadīts, Karls Faberžē kādam hospitālim uzdāvināja alumīnija trauku komplektu, kas toreiz vēl bija ekskluzīvs un dārgs materiāls. Tāpat viņš pārliecināja imperatoru Nikolaju II turpināt Romanovu dzimtas gadsimtu ilgo tradīciju apdāvināt padotos. Imperators tam piekrita, un Faberžē tādā veidā ar lielu pasūtījumu nodrošināja darbu saviem strādniekiem. Pēc viņa piedāvājuma greznās cēlmetāla dāvanas aizvietoja ar simboliskām un lētām – vara vai misiņa glāzīti, kausiņu vai portsigāru ar imperatora simboliku.

Secinājumi. Apkopojot daudzviet izkaisīto un fragmentāro avotu informāciju, pētījums palīdzētu izveidot Faberžē rūpnīcas ražoto medicīnisko priekšmetu zinātniski atributēto katalogu un uzsākt sarunas par iespējamās izstādes veidošanu Rīgas Stradiņa universitātes muzejā vai Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā.

Pētījumā konstatētas vairākas K. Faberžē gan privātas, gan biznesa saskarsmes ar Latviju. Vēl arvien nav izpētīta K. Faberžē uzturēšanās Latvijā no 1918. gada septembra līdz 1919. gada janvārim, kas pētījumam piešķir lielāku aktualitāti.